

Слађана Барош

Београд

baros_s@yahoo.com

Кондом као симбол професионалности код особа које се баве сексуалним радом у Београду

При професионалном пружању сексуалне услуге, кондом превазилази своју основну здравствено-превентивну функцију и задобија симболичку. На основу етнографских података, добијених кроз интервјуе са особама које се баве сексуалним радом, приказано је значење кондома као симбола, његово место у оквиру сексуалног рада и разлози недоследне употребе кондома као објекта при пружању сексуалне услуге.

Кључне речи: кондом, симбол, сексуални рад, приватна сфера, професионалност, пракса сексуалног рада, ризично оужење

Увод

Све већи број радова који се баве превенцијом ХИВ-а/АИДС-а аналитички фокус са појединца помера на његово непосредно окружење.¹ Ово окружење може да делује као фактор ризика, посебно кад је реч о душтвено, политички, економски и културно маргинализованим и стигматизованим групама. Ове групе су по правилу вулнерабилније на ХИВ/АИДС. Таква је и група сексуалних радника и радница.² Ризично окружење је скуп фактора,

¹ На пример: Tim Rhodes, Linda Cusick, *Accounting for unprotected sex: stories of agency and acceptability*, Social Science & Medicine (SSM), Vol. 55, London 2002, 211-226; Judy E. Mill, John K. Anarfi, *HIV risk environment for Ghanaian women: challenges to prevention*, SSM, Vol. 54, 2002, 325-337; Esther Sumartojo, *Structural factors in HIV prevention: concepts, examples, and implications for research*, AIDS, London 2000 (suppl.1), S3-S10; Richard G. Parker, Delia Easton, Charles H. Klein, *Structural barriers and facilitators in HIV prevention: a review of international research*, AIDS, London 2000 (suppl.1), S22-S33.

² Милена Симић, Tim Rhodes, Катарина Јанковић, Sue Simon, *Вулнерабилност и стигма међу групама вулнерабилним на HIV/AIDS у Србији: разумевање ризичне средине HIV-а*, Научни skup са међународним уčešћем: Медицински и друштвени аспекти HIV инфекције и side,

спољних у односу на појединца, који утичу на ризично понашање и изложеност ризику појединца, али и на његову перцепцију ризика и ризичног понашања.³ Индивидуа и њено социјално окружење не могу се посматрати као одвојени ентитети. Окружење утиче на интернализацију одређених норми и вредности,⁴ а индивидуа на њихову екстернализацију, зависну од перцепције актуелне ситуације. На овај начин се може посматрати и употреба кондома при сексуалном раду. О употреби кондома је доста писано у страниој литератури. Студије су рађене и међу популацијом која се бави сексуалним радом⁵ и међу оном која се њиме не бави.⁶ Главно питање је махом било: колико је учестала и доследна употреба кондома и колико, првенствено, жене – као културно подвлашћена и ХИВ-вулнерабилнија група⁷ – могу да утичу на то да се при сексуалном односу употреби кондом. Овај рад ставља тежиште на друго питање: зашто се кондом у сексуалном раду (не) употребљава. Заснован је на квалитативним подацима, добијеним током студије фактора ризика међу групама осетљивим на ХИВ/АИДС, у периоду март – август 2005.

Хипотетички оквир истраживања

„Најстарији занат“, сексуални рад, јесте илегална делатност којој је главни циљ профит, најпожељније – новчани. Специфичан је по „објекту“

Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU), међуделјенски одбор за сиду & Асоцијација за борбу против сиде - Јазас, Београд, април 2004, 115-136; Anna de Guzman, *Reducing social vulnerability to HIV/AIDS: models of care and their impact in resource-poor settings*, AIDS Care (AC), Vol. 13, No. 5, London 2001, 663-675.

³ Tim Rhodes, *The 'risk environment': a framework for understanding and reducing drug-related harm*, International Journal of Drug Policy 13, 2002, 85-94; Милена Симић, Tim Rhodes, Катарина Јовановић, Sue Simon, *Исмо*.

⁴ В. на пример Tim Rhodes, Alan Quirk, *Drug uses' sexual relationships and the social organisation of the risk: the sexual relationship as a site of risk management*, SSM, Vol. 46, No.2, 1998, 157-169.

⁵ На пример: Melissa Farley, Vanessa Kelly, *Prostitution: a critical review of the medical and social sciences literature*, Women & Criminal Justice, Vol. 11, No. 4, New York 2000, 29-64; Priscilla M. Pyett, D. J. Warr, *Vulnerability on the streets: female sex workers and HIV risk*, AC, Vol. 9, No. 5, 1997, 539-547; A. Verster, M. Davoli, A. Camposeragna, C. Valeri, C. A. Perucci, *Prevalence of HIV infection and risk behavior among street prostitutes in Rome 1997-1998*, AC, Vol. 13, No. 3, 2001, 367-372.

⁶ На пример: Nicola Gavey, Kathryn McPhillips, Marion Doherty, *"If it's not on, it's not on" – or is it? Discursive Constraints on Women's Condom Use*, Gender & Society, Vol. 15, No. 6, London, December 2001, 917 – 934; Sheryl Bird, S. Marie Harvey, Linda J. Beckman, Christa H. Johnson, *Getting your partner to use condoms: interviews with men and women at Risk of HIV/STDs*, Journal of Sex Research, Vol. 83, No. 3, New York 2001, 233-241; Kristen Scholly, Alan R. Katz, Jan Gascoigne, Peter S. Holck, *Using social norms theory to explain perceptions and sexual health behaviors of undergraduate college students: an exploratory study*, Journal of American College Health, Vol. 53, No. 4, Baltimore 2005, 159-167.

⁷ Melita Vujanić, *Sida i žene – globalni izazov u ljudskom razvoju*, Научни скуп са међународним учешћем: Жена и ХИВ, САНУ, Међуделењски одбор за сиду и Асоцијација за борбу против сиде – Јазас, Београд, март 2005, 7-10.

пословне трансакције: продаје се сексуална услуга. Тако се сексуалност, која је по својој културној природи део приватне, интимне сфере појединца, јавља као континуум и протеже се на пословну сферу живота појединца. Како човек настоји да створи уређену слику живота и света око себе, и овде је битно направити границу између ове две сфере. Граница се успоставља помоћу знакова и симбола који теже екстернализацији – било кроз понашање, било кроз материјалне артефакте.⁸ На тај начин бивају разграничене и сфере приватног и пословног код професионалне групе сексуалних радница.⁹

Образац професионалности представља постојање правила о исправном начину обављања посла, правећи тако динстикцију између професионалног живота индивидуе и њеног приватног живота. Знање о овим правилима, те њихово доследно и успешно континуирано спровођење чине особу професионалцем у својој делатности, што даље бива позитивно друштвено вредновано. Наиме, сваку делатност, па и сексуални рад, карактеришу одређене норме и вредности које одређују начин њеног обављања¹⁰ и представљају идеалтипски модел понашања¹¹ у оквиру те делатности. Норме и вредности дефинисаће тако професионалну етику, конкретно – етику сексуалног рада. Уз идеалтипски образац се, готово по аутоматизму, јавља негативан образац понашања – оно како не треба никако радити, који представља кршење норми и вредности, односно етике везане за идеалтипски образац. Ово је идеалтипски образац негативног смера. Негде између ове две крајности налази се стварни образац понашања – оно што се чини у пракси.¹² Мада се у пракси одступа од идеалног модела, настоји се избећи у потпуности негативни модел понашања – због негативног друштвеног вредновања и стигматизације.

Узорком је обухваћена 31 особа која се бави сексуалним радом у Београду. Почетни контакти су остварени посредством организација *JAZAC* и *Médecins du Monde*, а затим путем препорука интервјуисаних учесника (*snowball sampling*). Од ове 31 особе, 8 је мушког рода, трансвестита, од којих се 7 бави уличним сексуалним радом, а 1 се бави овим послом путем препорука клијената. Старости су од 21 до 34 године, а највише их је (6) изнад 30 година старости. Сексуалним радом се баве од 4 до 15 година, а већина (5) је у послу од 11 до 15 година. Остале 23 особе су женског рода. Најмлађа има 15 година, најстарија – 44, а највише их је (15) старости од 21 до 30 година.

⁸ Edmund Lič, *Kultura i komunikacija*, Biblioteka XX vek, 58, Prosveta, Beograd 1983, 14-36, 51-64.

⁹ У раду ће се користити термин „сексуалне раднице“ у циљу обухватања испитаника оба рода, пошто трансвестити себе доживљавају као припаднике женског пола. Разлика у реду биће назначена тамо где долази до разлика између ове две родне групе.

¹⁰ Mihajlo Popović, *Problemi društvene strukture: Uvod u sociologiju*, Naučna knjiga, Beograd, 1974, 115.

¹¹ Zorica Rajković, *Obilježja etnografske građe i metode njezina terenskog istraživanja*, Etnološki pregled 12, Ljubljana 1974, 132-134.

¹² Isto, 132-134.

Послом се баве од 1 до 20 година, а највише њих (11) – од 1 до 5 година; затим, њих 6 – од 6 до 10 година. Од осталих, 5 их се бави овим послом од 11 до 15 година, а једна – 20 година. Међу њима постоји већа разноликост у погледу радног места. Највише (18) их се бави уличним сексуалним радом, мада су неке радиле, или и даље упоредо раде, путем оглашавања броја телефона. Четири испитанице раде искључиво путем оглашавања телефонског броја, а једна ради у стриптиз бару и повремено путем препорука колегинице. Са свим испитаницима је спроведен дубински интервју отвореног типа, са 9 тематских целина усмерених на факторе ризика и ризично понашање везано за сексуални рад. У сврхе овог истраживања, сексуални рад је одређен као размена сексуалних услуга за новац, дрогу или друга материјална добра. Основни критеријум за учешће у истраживању био је да је таква услуга пружена у последњих месец дана на територији Београда. Сви интервјуи су снимани на аудио-касете и транскрибовани у вербатим техници (од речи до речи).

Маркирање границе између приватне и професионалне сфере

Говорећи, с једне стране, о услугама које пружају клијентима, а са друге, о сексуалном односу са сталним партнером, испитанице су направиле границу између ове две врсте сексуалног понашања. Наиме, клијентима се наплаћује по одређеном ценовнику,¹³ а сексуални однос са сталним партнером заснива се на емотивној основи. У том смислу, новац се јавља у функцији знака, маркирајући границу између приватне и пословне сфере, пошто означавајуће и означено (новац и пословна трансакција) припадају истом контексту (економском/привредном).

Поред новца и емоција, разлика је и у употреби кондома:

Шта одбијам? Одбијам да радим без гумице.

(жена, улица)

Само једна испитаница је изјавила да повремено користи кондом при сексуалном односу са својим мужем – као контрацептивно средство.¹⁴ Сви испитанице су тврдили да при пенетративном односу¹⁵ са клијентима користе кондом:

...Из љубави се ради без гумице. А са клијентима мора бити гумица.

(жена, улица)

¹³ Цене су уједначене у оквиру истог типа радног места, а најниже су на улици.

¹⁴ Што се осталих испитаника тиче, кондом се не употребљава са сталним партнером, али у почетку везе, док се не успостави чврћи однос поверења и емотивне узајамности, може бити присутан.

¹⁵ Ljubomir Erić, *Leksikon seksualnosti*, Stubovi kulture, Beograd 2004, s.v. *penetracija*. Наиме, Ерић под појмом пенетрације поразумева вагинални, анални и орални контакт.

Ја то обично кажем док ме пита које су цене. Кажем, овај „оралне – 1000 динара са гумицом, класичне – 1500 са кондомом, с гумицом“. Значи, треба то напоменути – „са кондомом“. Ето, то је. Да не буде оно: „Е ниси рекла“. Значи, то се одма до... Бар код мене. Пре него што уђем у кола, рекла сам му: „Радим с кондомом“.

(трансвестит, улица)

Дакле, два основна правила (норме) сексуалног рада су: наплатити пружену сексуалну услугу и пружити (пенетративну) услугу увек са кондомом. Ово улази у оквир идеалтипског модела за који се везују одређене вредности.¹⁶ Кондом се тако јавља као симбол границе приватне и пословне сфере, јер он припада контексту здравствене превенције,¹⁷ а не пословне трансакције:

Приватна сфера	• Новац •	Пословна сфера
Стални партнер	• Кондом •	Клијент

Да је кондом постао носилац симболичког значења, потврђује и то што су услуге без употребе кондома, како испитанице наводе, и тражене и више плаћене, што погодује остварењу основног циља сексуалног рада – новчаног профита. Међутим, оне тврде да одбијају да пружају такве услуге и да раде *увек* са кондомом. Наравно, постављено је питање *зашто*. Пружена објашњења сексуалних радница могу се разврстати у неколико група, међусобно повезаних представом о здрављу. Крећу се од више професионално оријентисаних (нормативних) до више медицински оријентисаних и индивидуалних.

а) Професионално–здравствена објашњења

Ова објашњења су заступљена у свим разговорима. Постоји свест о томе да је посао којим се баве ризичан у здравственом смислу.¹⁸ Сексуалне услуге без употребе кондома траже непознати или недовољно познати клијенти. Као доказ да такве услуге не пружају, сексуалне раднице су истицале своје добро здравствено стање. И обратно, то што су здраве представља доказ да посао обављају на исправан, професионалан начин:

Ту ми нећемо да радимо без кондома, што је најпре. Јер ми хоћемо да будемо заштићене што се тиче тога, и зато и користимо кондоме. Јер, ја кад не бих користила кондоме, јако брзо би се заразила. Осам година овај посао радим и још ниједну пицајзлу

¹⁶ О овим вредностима биће речи у даљем тексту, а у вези са значењем симбола кондома.

¹⁷ Здравствена превенција се овде односи на превенцију ХИВ-а/АИДС-а, полно-преносивих инфекција (ППИ) и гравидности.

¹⁸ Мисли се првенствено на полно преносиве инфекције (ППИ).

нисам добила, камоли шта друго. Значи, да будем најискренија, значи.

(жена, улица)

Мотив здравља користи се и у преговорима са клијентима који инсистирају на некоришћењу кондома:

„Господине, ја чувам првенствено своје здравље, па онда Ваше. Откуд Ви да уопште знате...“ А не кажем: „Откуд ја да знам да л сте Ви болесни?!“, него: „Откуд Ви уопште знате да ли ја имам сиду, обзиром да сам у овом послу?“ Е, онда их тако пресечем, знаш, оно. Уплашим их и онда им више не пада напамет да ме питају ништа!

(жена, оглашавање броја телефона)

Кроз одговоре се види да је сексуална радница, а не клијент, онај који поставља услове у вези са тим како ће посао бити обављен.¹⁹ Овакава објашњења говоре о томе да се под професионалном употребом кондома подразумева превенција првенствено свог, а потом и клијентовог здравља.

б) Превентивно–здравствена објашњења

Ова објашњења су више индивидуализована. Професионални тон изостаје. До израза долазе бриге, стрепње и страхови који прате посао, а односе се на лично здравље. Наиме, иако су сада здрави, не зна се шта будућност може да донесе. Стрепњу уливају разне неименоване болести, а посебно једна – СИДА.

Имаш разне будале. Вечина њи сад су наркомани. То све болести, то све... од секса се ради. Имаш ти много њи што траже без. Ја не идем без кондома. Имаш ти... Мож ти плати. Тражиш му иљаду динара, он ће да ти да на 5 иљада да му радиш без кондома. Ја не радим без кондома.

(трансвестит, улица)

Никад не радим без гумице. Дешавало се да су пукле гумице. И то ме мало плаши. Значи, стварно не знам. Можда имам сиду, можда имам нешто... Трипер неки, не знам ни ја.

(жена, улица)

в) Хигијенска објашњења

Ова објашњења се тичу практичне стране употребе кондома. Наиме, није редак случај да клијенти који долазе по услугу не поведу рачуна о личној хигијени, посебно када се ради о клијентима уличних сексуалних радница.²⁰

¹⁹ Основне ставке преговора и договора са клијентима јесу: која ће услуга бити пружена, колика је цена услуге, где ће она бити пружена (ово важи за улице и понекад за оглашавање броја телефона) и колико времена ће трајати пружање услуге.

²⁰ Предност сексуалног рада на смештају је то што је могуће утицати на хигијену клијената. На улици је то донекле могуће путем употребе влажних марамича.

Ово често спречава испитанице да пруже сексуалну услугу без употребе кондома:

Па... Како да ти објасним? Ја кад осетим да од муштерије смрди, ја му одма ставим кондом. Значи, нема шансе да ја њему испушим курац без кондома. Пример ти дајем. Ако он смрди, ја му ставим кондом...

(жена, улица)

Ако си ти толико прљава или, на пример, наиђе ти муштерија много прљава. Поготово камионџија. Много су прљави. Камионџије су ти најпрљавији... Он на превоз по месецима... Наиђе ти то и да му радиш без кондома?! То, мислим, нема.

(трансвестит, улица)

г) Психолошко-хигијенска објашњења

Мада ова објашњења нису увек експлицитно навођена, била су садржана у разговорима о сталном партнеру. Наиме, кондом, поред здравља испитаника, штити и њихову приватност и означава разлику између „вођења љубави“ и „пружања сексуалне услуге“:

Мени кондом значи, оно, границу. Као неко одвајање од тог човека. Као нешто што ме не повезује с њиме... Много ми је то битније него што је, у ствари, својство кондома.

(жена, оглашавање броја телефона)

д) Породично–здравствена објашњења

Понекад се као разлог за употребу кондома наводи и то да, штитећи своје здравље, испитанице штите и здравље своје породице, тј. људи који припадају приватној сфери живота испитаника. Ово је посебно присутно код испитаница женског рода које имају децу. На овај начин се посредно говори и о свом добром здравственом стању и савесном обављању посла, тј. професионалном приступу:

Па, код мене је гумица баш услов. Није ствар договора... Јер ја сам породична. Значи, имам браћу, имам сестре, које су сви пожењени и поудате. Значи, имају децу. Ја ту децу треба да љубим. Ја ту децу треба да волим... И ондак, ја прво мислим на њих, па на мене. Јер, ја ако не заштитим саму себе, ја аутоматски не заштитим дете које је кући, код мене...

(трансвестит, улица)

ђ) Превенција трудноће

Ова објашњења су у категорији практичних разлога. Наводе их, наравно, само испитанице женског рода:

Па, значи ми. Опет сам на неки начин заштићена. Сад, колико је то... Сид се добија и преко ранице. Да имам на руци негде, зуб покварен... Овај. Па, добро... Значи ми. Могу остати трудна. Зашто бих? Ако ништа, од ничега не штити, штити од тога.

(жена, стриптиз бар)

Одступања од основних правила професије

Одступања од правила „увек са кондомом“²¹ јављају се у неколико случајева. До њих у већој мери долази под утицајем непосредног окружења, те ће тако бити и изложени. Непосредно окружење испитаника јесу, прво, колегинице, а затим клијенти, макрои и полиција.

а) Непрофесионални рад колегиница

О томе како раде „неке“²² колегинице, говорено је, углавном, у облику трача или оговарања. Трачеви или оговарања имају функцију преиспитивања и успостављања моралних стандарда у одређеној групи, у овом случају – професионалној.²³ Непрофесионални приступ раду везује се за две групе негативних особина²⁴ које се опажају код колегиница. То су:

- интелектуална неразвијеност (инфериорност у односу на лице које говори):

Девојке које раде без гумице, орални... Надам се да класични контакт не ради ни једна без гумице. Није. Не знам... Знаш, у ствари, једну девојку која ради без гумице и, не знам... То је мало поремећена девојка. Луда. Која је скренула вероватно у овом послу. Не знам. Једноставно, не могу да разумем девојку која може да ради без гумице у том послу. Значи, то би ми исто било ко кад би ми неко реко: „Ево, даћу ти 500 евра и радићеш овај посао још три године“, или: „Бићеш здрава још три године и после тога нећеш моћи нити да радиш нити да живиш.“

(жена, оглашавање броја телефона)

- посебно стање колегиница, а то су прво године – како године старости, тако и године „радног стажа“:

А, има и старија која ради... Г. и ове друге, што више од мене радиду тамо на штрафту. Оне радиду и без и са гумице!

(жена, улица)

а затим и зависност од психоактивних супстанци:

Много су криве ове девојке које су зависне. Они раду испод цене. Раду без гумице.

(жена, улица)

²¹ О релативности термина „увек са кондомом“ в: Heather Cecil, Gregory D. Zimet, *Meanings Assigned by Undergraduates to Frequency Statements of Condom Use*, Archives of Sexual Behavior, Vol. 27, No. 5, New York 1998, 493-505.

²² Често су испитаници именовали једни друге.

²³ В. на пример: Laura C. Smith, Kenya J. Lucas, Carl Latin, *Rumor and Gossip: social discourse on HIV and AIDS*, Anthropology & Medicine, Vol. 6, No. 1, London 1999, 121-131.

²⁴ Ове особине се односе на оно што не треба да буде присутно приликом бављења сексуалним радом.

Посебан случај је пуцање кондома узроковано непрофесионализмом, тј. невештим стављањем кондома и губитком контроле над клијентом при пружању услуге:

Па, не може кондом да пукне ако га наместиш лепо. Ако га не намести како треба, он пуца истог момента.

(жена, улица)

Не, не. Мени се можда у целој мојој каријери, колико сам у послу – 4 године, можда ми 3 – 4 пута пуко, у врх главе... А све то има везе и са мушкарцима, с опроштењем... Ако оно много, знаш, улази – излази, од почетка до краја, и ако нагло, да кажем... Значи, не брзо него нагло гурају, онда пуца дефинитивно. Онда им ја углавном објасним, знаш – како, углавном... Да не би пуцао.

(жена, оглашавање броја телефона)

Други узроци пуцања кондома, који су ван професионалног домета, јесу недовољна влажност вагине (што се може превазићи професионалним знањем) и лош квалитет кондома (где знање не помаже). Постоје и посебна правила, везана за припаднице женског рода, о томе шта учинити у случају пуцања кондома – у сврху превенције гравидности. Оваква знања су професионална, али их није увек могуће применити:

Значи, кад само мало, да кажем – цурка, да уђе у жену, и да већ остане трудна. И онда једино, ето, то ми је нека сигурност. Ето, ти кондоми. Значи, знам како се стављају... А ако пукне кондом, значи, одма се доле оперем хладном водом. Покушам да пишким да би то бар мало изашло. Оперем се леденом водом. После тога сачекам 10-15 дана, па тек онда идем код гинеколога.

(жена, оглашавање)

Па, шта да радим? Брзо идем у купатило и оперем се, и тако... Ако је у колима – ништа. Ондак, кад идем кући, тако се перем.

(жена, улица)

б) Перцепција клијента

Одступања, која се јављају на основу перцепције клијента и интеракције с њим, директније говоре о стварном обрасцу понашања. Први контакт с клијентом је разговор о услузи. На основу овога, испитанице су изнеле и неке закључке о томе зашто њихова клијентела тражи услуге без кондома. Најједноставније и најраспрострањеније објашњење – ужитак у сексуалној услузи.²⁵

²⁵ Оваква објашњења су у складу са широко прихваћеним дискурсом о мушком сексуалном нагону, коме је кондом ометајући фактор. В. Nicole Vitellone, *Condoms and the Making of „Testosterone Man“: A Cultural Analysis of the Male Sex Drive in AIDS Research on Safer Heterosex, Man and Masculinities*, Vol. 3, No. 2, London 2000, 152-167; Cindy L. Shearer, Shelley J. Hosterman, Megan M. Gillen, Eva S. Lefkowitz, *Are Traditional Gender Role Attitudes Associated With Risky Sexual Behavior and Condom-related Beliefs?*, *Sex Roles*, Vol. 52, Nos. 5/6, New York 2005, 311-324.

Каже: „Ко да пере“, каже, „ноге“, каже, „са чарапе у лавор.“ Каже: „Тако ми је то. Немам осећај. Не могу да свршим.“ Ја му кажем: „Која зна да те ради, она ће те заврши са кондомом. Која не зна, та неће ни без ни са кондомом.“ Он стане, гледа у мене. „Опасна си ти, мала.“ „Нисам“, реко, „опасна.“

(жена, улица)

Нешто ређе и проницљивије објашњење је да се ради о подлости клијената:

Ја идем по логици: чим он хоће са мном... Ја сам курва, разумеш? Чим он има поверења, овај, са мном без гумице, да с њим нешто није у реду. Јер, ипак, ја радим то што радим. Можда сам ја заражена, можда нисам. Откуд он то зна? Можда се то на мени не види. Значи, нешто с њим није у реду. Ипак сам ја курва. Мењам њих овде 10 дневно. Како он може да се усуди са мном без гумице?!

(жена, улица)

...Он треба да се сети да ја мењам муштерије на улици. Чим се он не плаши, он је болестан. Ево ти је информација, ево ти га одговор сам. Не треба ти он да ти каже!

(трансвестит, улица)

Оваква перцепција омогућава јачање потребе за доминантним положајем у односу на клијента, а тиме и придржавање позитивног идеалтипског модела сексуалног рада. Ипак, у пракси одређени клијенти бивају перципирани позитивно, тј. као сигурни:

Десило ми се, на пример, да сам отишла и без кондома. Али ожењен човек, чист, педантан. Без флеке. Мирише фино, чисто... Значи... Отишла сам и урадила без кондома. Али, видела сам да је ОК. Јер човек је провалио да сам и ја ОК. Значи, то је сасвим нормално. Платио ми је више услугу и то је то.

(жена, улица)

Учесталост интеракције утиче на позитивну процену клијента, који тако бива перципиран као сталан и сигуран. Поред учесталости, јавља се и лична мотивисаност испитаница да интеракција с клијентом постане трајнија. Ово је посебно наглашено код трансвестита. Уопште, њихова мотивисаност за бављење сексуалним радом није само условљена могућношћу профита, већ и могућношћу испољавања личног идентитета.²⁶ Отуда је и број клијената, перципираних као стални, већи код трансвестита него код жена:

Са сталним може. Радим кад га знам... Радила сам с њега. Нисам имала проблеме. Нити он од мене, нити ја од њем. Што ја не би ишла да радим све? Или и без гумице све? Не излазим да дам модел ту, да се рекламирам!

СБ: Колико имаш сталних муштерија?

²⁶ В. W. O. Bockting, В. E. Robinson, В. R. S. Rosser, *Transgender HIV prevention: a qualitative needs assessment*, AC, Vol. 10, No. 4, 1998, 505-526.

Имам много. Не могу да ти бројим сад. Фффф... Преко 70, 80, ко зна су?! Шта ти је!

(трансвестит, улица)

Битан је још један вид перцепције, везан за орални контакт, а то је перцепција одређеног дела тела клијента. Уколико се не могу ставити хигијенске или здравствене²⁷ замерке, услуга може бити пружена без кондома.

в) Утицај макроа и полиције

Ови утицаји се испољавају кроз свест испитаница о њиховом постојању и увек могућем физичком присуству на радном месту. То се увек има на уму. Тако спољашњи чиниоци бивају инкорпорирани у индивидуални приступ послу. Како је подвођење законом забрањено и кажњиво дело, оне су научене да о макроима не говоре отворено и избегавале су да о њима говоре из личног искуства:

Имам ја једну сестру која ради за једног дечка на Плави мост. Зове се Д. Он њу ударио колима зато што је била побегла, зато што није одрадила ти 10 гумица, колко јој већ дао. И био у болницу и реко: „Ако будеш признала полицији ко ти то урадио, убићу те!“ И она не сме.

(жена, улица)

Додуше, није увек реч о оваквом типу макроа.²⁸ Постоје заштитници,²⁹ они којима се плаћа за заштиту. Ту су и уживаоци плодова рада сексуалних радница – људи из њихове приватне сфере (мужеви, „невенчани мужеви“, очеви), који их подстичу на рад, тј. зарађивање. Њихов утицај је усмерен и на стварање потребе за већом зарадом, што погодује некоришћењу кондома, али и на очување здравља сексуалних радница и њих самих, што погодује употреби кондома.

Полиција, као чувар јавног реда и мира, у складу са законским одредбама, сексуални рад третира као прекршајно дело. Хапшењу су посебно изложене уличне сексуалне раднице. При томе се кондом користи као доказ о преступу:

²⁷ Видљиве промене на пенису у виду красти, испупчења, необично цурење из пениса и сл.

²⁸ Конкретно, реч је о макроу који „држи“ неколико жена које раде за њега. Он им обезбеђује смештај, а контролише их или преко своје жене, која је често такође сексуална радница, или преко момака, заштитника, који раде за њега.

²⁹ Заштитници су по својој улози између макроа и људи везаних за строго приватну сферу. Они могу бити људи који раде за макроа; затим, људи из приватне сфере који ће „своју жену“ штитити од непријатних и насилних клијената на послу и осигурати зарату; и на крају, то могу бити људи с којима сексуална радница направи договор да је штите у замену за новац.

Не остављам уопште на сигурно место (СБ: кондоме). Кријем. Вадим улошке, ставим испод (СБ: у ципелу). Ал мора да схватиш да ће да ми наиђе 29. па ће да ми узму. Паре, све. Кондоми ми узимају, узимају ми паре. Све.

(жена, улица)

У том смислу, колико је потребно и пожељно имати кондоме са собом на послу, толико је и опасно имати их у случају рација.

Аспекти симболике кондома у стварном обрасцу сексуалног рада

Значење симболике рада са кондомом и без њега види се кроз опозицију непрофесионалног и професионалног обављања посла, као и кроз опозицију „вођење љубави“: пружање сексуалне услуге. Односно, шематски је то могуће представити на следећи начин:

са кондомом	без кондома
здрави	болесно
чисто	прљаво
негравидност	гравидност
паметно (разумно)	глупо (неразумно)
неемотивно	емотивно
доминантност (контола, моћ)	инфериорност (без контроле, немоћ)
сигурно, безбедно	несигурно, ризично

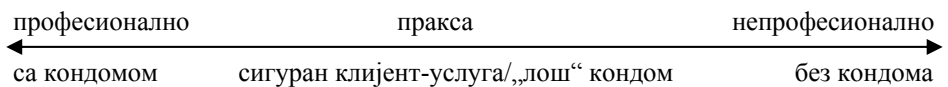
Прва категорија, „са кондомом“, носилац је позитивних професионалних вредности, а друга, „без кондома“, носилац је негативних вредности:

Стварни образац, оно што се дешава у пракси, налази се у граничним областима – између професионалног и непрофесионалног, између пословног и приватног.

У односу на начин обављања посла (са кондомом или без њега), гранична област се налази између образаца професионалности и непрофесионалности. У пракси се настоји да се професионална знања³⁰ примене у сврху остварења новчаног профита. Уколико раде онако како „не треба“ (непрофесионални образац), особе бивају отворене за стигматизацију од стране свог непосредног окружења. У овој граничној области, стварни образац ослања се на перцепцију клијента или дела његовог тела. Сигурни клијенти су ожењени, средњих година (40 и више), уредни, довољно разборити. Због породице, за коју су му везане емоције, пазиће на своје здравље и тако чувати атмосферу сигурности за себе и своју породицу, али и за особу која му пружа сексуалну услугу. Тако на себе преузима и део контроле над ситуацијом. На овај начин клијент бива перципиран као носилац значења садржаних у категорији „са кондомом“, те се и граница између професионалног и непрофесионалног модела, при пружању услуге без употребе кондома, види као очувана. Символика професионалности опстаје, а и профит је већи.

Посебно одступање од професионалног модела представља ситуација пуцања кондома. Све радње се усмеравају на спречавање гравидности. Наиме, породица, деца и емоције везани су за приватну сферу. То је оно што је „чисто“. Гравидност ремети ову чистоћу. Дете, уколико би било рођено, само постаје „нечисто“ и проблематизује емотивни садржај приватне сфере. Мајка би, такође, била одређена као „нечиста“ – како изнутра, аутостигматизацијом, тако и споља, стигматизацијом непосредног окружења. „Чишћење“, тј. абортус, јесте начин да се граница поново успостави.³¹ Додуше, пошто је реч о пуцању кондома, то донекле може да ублажи стигматизацију од стране непосредног окружења, везану за непрофесионалност. Ово ће бити израженије ако се као последица јави „нека болест“. Ипак, стигма непрофесионалности не може бити искључена у потпуности, јер је током пружања услуге изгубљена контрола над ситуацијом, тј. доминантна позиција у односу на клијента. Односно, узроци пуцања кондома могу се наћи у недовољној (али не и потпуно одсутној) професионалности при пружању услуге уз употребу кондома:

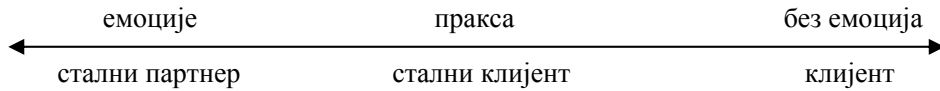

У односу на емотивну везу са сексуалним партнером, стварни образац се јавља у граничној области између приватног и пословног, којом су обухваћени стални клијенти. Они су перципирани као сигурни и учестали. Сфери приватног и сталног партнерског односа приближава их познавање и

³⁰ Ова знања обухватају и свест о нормама и вредностима везаним за идеалтипске обрасце.

³¹ О „нечистом“ в: Meri Daglas, *Čisto i opasno*, Biblioteka XX vek, Beograd 1993, 191-192.

поверење. Наиме, нису пуки странци, а током интеракције формира се и одређени емотивни однос. Индивидуално је одређено која ће емоција бити доминантна, али је увек присутан одређени степен поверења и поверљивости. Код жена је чешће реч о својеврсном пријатељству. Код трансвестита је, како је већ назначено, нешто другачије, јер долази до прожимања професионалне улоге и личног идентитета.

Посебни спољни чиниоци (полиција и макрои, уз заштитнике и људе из приватне сфере) делују двојако на употребу кондома, доводећи тиме до сталног преиспитивања идеалтипског обрасца понашања. Наиме, полиција делује у правцу неупотребљавања кондома при пружању сексуалних услуга и преиспитивања пожељности његовог ношења на радном месту. Макрои, заштитници и људи из приватне сфере делују у правцу употребљавања кондома, што због контроле оствареног профита – у случају макроя, што због очувања поверења у односу са сексуалним радницима – у случају људи из приватне сфере. Заштитници су, у том смислу, генерално неодређени.³² Ово у пракси, по правилу, води ка ношењу што мањег броја кондома на радном месту.

Закључак

Сви спољни чиниоци, који представљају непосредно окружење конкретне сексуалне раднице,³³ рефлектују се на њен професионални, идеалтипски образац обављања посла. Место преламања онога што је при раду индивидуално одређено (практична знања) и онога што одређује непосредно окружење – свест о професионалним нормама и вредностима на индивидуалном нивоу и конкретна ситуација на интерактивном нивоу – јесте граница између два „света“, приватног и пословног, у континууму сексуалности. Ова граница је маркирана новцем као знаком и кондомом као симболом. Кондом, тако, за себе везује значење професионалности при обављању посла, чиме превазилази своју реалну превентивно-здравствену функцију. Оваква представа је уочљива код испитаница оба рода, а стиче се улажењем и укључивањем у посао, невезано за радно место.³⁴

³² Ово зависи од односа сексуалне раднице и заштитника, тј. од тога да ли је тај однос више приватан или више послован.

³³ Конкретно се мисли на колегинице, клијенте, полицију, макрое, заштитнике и људе из приватне сфере.

³⁴ Одступање је уочено код популације сексуалних радника мушког рода, махом малолетних, који се идентификују као мушкарци и пружају услуге мушкарцима.

Реално значење кондома

Симболичко значење кондома

Кондом као превентивно средство	Кондом као симбол професионалне етике сексуалног рада	
Превенција ППИ-а и ХИВ-а/АИДС-а Контрацептивно средство Хигијенско средство	пословна сфера – приватна сфера	
	- посао/клијенти	- интима/стални партнер, породица
	- когнитивно	- емотивно
	- полно нетрадиционално	- полно традиционално
	- професионална правила	- непрофесионална правила
	- опасно/прљаво	- безбедно/чисто
	- болест	- здравље
Друштвено / контекстуално значења кондома: кондом као симбол сексуалног рада		
Друштвена група и значење	Полиција – доказно средство Макрои – контрола дневне зараде	

Поставља се питање развоја симболичког значења кондома. Овај развој је могуће проpratити кроз одговоре испитаница на питања о разлозима употребе кондома при сексуалном раду. У овим одговорима издвајају се две примарне функције кондома: хигијенска и реална, превентивно-здравствена, која укључује и превенцију трудноће. Контрацептивна функција је везана за испитанице женског рода, а већ је истакнуто да гравидност озбиљно нарушава границу између приватне и пословне сфере. Сви испитаници су, дајући објашњења о разлозима употребе кондома, истицали своје добро и „чисто“ здравствено стање. Ови елементи, узети заједно, бацају светло на развој симболике кондома. У првом, хигијенском случају, свест о „нечистоћи“ посла којим се баве, уз уочену конкретну нечистоћу клијента, даје добру основу да хигијенска функција кондома прерасте у психолошко-хигијенску. Превентивно-здравствена функција кондома односи се на превенцију болести које се добијају сексуалним путем, тј. ХИВ/АИДС и ППИ, или, једном речју, на сиду.³⁵ Ове болести, као последице „нечистог“ посла, јесу оно што може угрозити „чистоћу“ приватног живота. Ово је основа за породично-здравствена и општа, професионално-здравствена објашњења. Као и у случају

Одступања су везана за специфичности пружања услуга. Нажалост, они нису обухваћени узорком, а до ових података се дошло током неформалних разговора са њима.

³⁵ Кад је реч о здрављу, испитанице јесу свесне постојања ППИ-а, али често нису у стању да их именују. Једна се издваја – сида. Сида постаје синоним за све болести, укључујући и ХИВ/АИДС и посебне ППИ, које су могућа последица посла којим се баве и које су опасне, а преносе се полним путем.

гравидности, полна болест је дозвољена само као производ приватног живота и емотивног односа са људима везаним за ову сферу. У супротном, особа бива подложна стигматизацији и аутостигматизацији, а због непрофесионалног обављања посла, везаног за идеалтипски образац негативног смера. Све ово скупа означава схватање да бити здрав значи професионално обављати посао, односно – очувати здрав и „чист“ приватни живот.

Професионални образац, дакле, омогућава очување атмосфере здравог и неокаљаног приватног живота. На тај начин, основне функције кондома и перцепције чистог и здравог, насупротив нечистом и нездравом, прерастају у симболичке функције, а односе се на професионалну етику сексуалног рада међу сексуалним радницама мушког и женског рода, истакнуту кроз „слоган“ *увек са кондомом*.

Sladana Baroš

Condom as a Professional Symbol Among the Persons Engaged in Sex Work in Belgrade*

Key words: sex-work, condom, symbol, privacy, profession, the practice of sex-work, risk environment

Based on qualitative research data, this article examines the meaning of condom among persons engaged in sex work. Sex-work is a specific activity, with a sex service being an object of economic transaction. In order to delineate private sexual relationship and business sexual relationship sex workers rely on a professional code. Abiding to this code is valued positively by the professional group whereas disrespecting it leads to stigmatization of the offender within the group. The basic markers separating professional and private life in a continuum of sexuality are money as a sign and condom as a symbol. Use of condom during the sex-work relation is a symbol of correct approach to work and as such marks the border between professional and unprofessional way for doing the job in addition to marking the border between work and private life. The data show that within this borderline area in real-life situations, complex interactive relationship between sex-workers and their immediate environment leads to discrepancies in the consistency of condom use. The lack of consistent condom is present when a client or type of service is perceived as safe, i.e. carries the meaning of the category “with condom”, or when some ambiguous environmental circumstances are present such as influence of the police or pimps, protectors and people related to private life of sex-worker. In the field of sex-work, condom grows from an object of infection prevention into an object that symbolizes professional ethics within sex-work and, in that way, it keeps an atmosphere of a healthy and clean private life for sex-workers.

* Translated by the author.